

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 24 Sayı: 47 (Year: 24 Issue: 47)

Mart-2021-Eylül 2021 (March 2021-September 2021)

E-ISSN: 2149-9098

2021, 24(1): 260-285

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.716776

Araştırma Makalesi

“Hepsi Bir Işık Oluyor Ama Karanlıktaki Ay Gibi, Güneş Gibi Değil”: Annelerin Dijital Ortamdaki Annelik Tavsiyesine İlişkin Değerlendirmeleri*

Derya Gül Ünlü**

Öz

Anneliğe dair çevrimiçi içeriğin artması, annelerin dijital ortamı günlük pratikleri hakkında bilgi ve tavsiye aramak için kullanmaya başlamalarını da beraberinde getirmiştir. Önceleri sadece kişisel ilişkilerinin bulunduğu kadınlardan ya da geleneksel medya araçlarından tavsiyeler edinen kadınların annelik pratikleri için dijital iletişim ortamlarından yararlanmaları, anneliğe dair çok daha fazla görüş ve öneriye erişebilmelerini de olanaklı kılmıştır. Günümüzde anneler ve anne adayları, dijital ortam üzerinden, çok sayıda farklı konuyla ilgili içeriğe rahatlıkla ulaşabilmekte ve günlük pratiklerine dair çeşitli tavsiyeleri hem konunun uzmanlarından hem de kendileriyle aynı süreci deneyimleyen diğer annelerden alabilmektedirler. Bu bağlamda, dijital ortam üzerinden erişilen bilgi ve tavsiyelerin kadınlar tarafından günlük annelik pratiklerine ne derece adapte edildiğinin belirlenmesinin de söz konusu dijital içeriğin işlevselliğinin anlaşılabilmesi açısından oldukça önem taşıdığı söylenebilir. Buradan hareketle gerçekleştirilen araştırma, kadınların annelik tavsiyesini arama sürecinde dijital ortamdaki nasıl yararlandıklarını, eriştikleri dijital tavsiyeleri nasıl değerlendirdiklerini, dijital tavsiyeyi öncelikli olarak nerelerden/kimlerden aradıklarını ve günlük pratiklerine nasıl adapte ettiklerini ortaya koyma amacını taşımakta, böylelikle dijital ortamın kullanıcıya sunduğu annelik içeriğinin kadınlar tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesini hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, çalışma kapsamında, 0-3 yaş aralığında çocuk sahibi olan 12 anne ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve kadınların hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda ulaştıkları bilgi ve tavsiyeleri birbirini tamamlayıcı içerikler olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dijital annelik, dijital tavsiye, dijital iletişim, dijital iletişim ortamı.

* Geliş tarihi: 08/04/2020 . Kabul tarihi: 12/10/2020

** İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

Orcid no: 0000-0003-3936-7988, derya.gul@istanbul.edu.tr

Research Article***“All is Being Light Like the Moon in the Dark, Not Like the Sun”: Mothers’ Evaluations Regarding Motherhood Advices in Digital Environment******Derya Gül Ünlü******Abstract**

The increase of online content related to motherhood has allowed mothers to access information and advice they seek for their daily practices easily. Today, mothers and expectant mothers can easily have access to content related to many different subjects through digital media and obtain various advice related to their daily practices from both experts on the subjects and also other mothers who are experiencing the same process. On the other hand, to understand the functionality of digital content in question, it is also important to determine the extent to which information and advice accessed through digital media is adopted in daily motherhood practices. Based on this focus, the study aims to determine how women make use of digital media in the process of seeking motherhood advice, how they evaluate the digital advice they obtain, from whom they primarily seek the digital advice, to what extent they adopt them to their daily practices, to understand how motherhood content provided by digital media is perceived by women. Following with this goal, semi-structured interviews were conducted with 12 mothers who have children between the ages of 0-3, and it was concluded that women perceive the advice they obtain through the online and offline environment as complementary content.

Keywords: Digital motherhood, digital advice, digital communication, digital communication environment.

---

* Received: 08/04/2020 . Accepted: 12/10/2020

** Istanbul University Faculty of Communication, Public Relations and Publicity Department.
Orcid no: 0000-0003-3936-7988, derya.gul@istanbul.edu.tr

“Hepsi Bir Işık Oluyor Ama Karanlıktaki Ay Gibi, Güneş Gibi Değil” : Annelerin Dijital Ortamdaki Annelik Tavsiyesine İlişkin Değerlendirmeleri

Giriş

Ebeveynlik pratiklerine ilişkin dijital içeriğin artması, anne adaylarının ve annelerin söz konusu ortamı günlük pratikleri hakkında bilgi ve tavsiye aramak için kullanmaya başlamalarını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde kadınlar, günlük ebeveynlik pratikleri hakkında konunun uzmanlarından ya da diğer ebeveynlerden bilgi almak ve kendi deneyimlerini paylaşmak için dijital ortamdaki yararlanmakta, böylelikle ihtiyaç duydukları güncel bilgiye ulaşabilmektedirler. Bu bağlamda ebeveynler tarafından her an ulaşılabilecek “iyi bir bilgi kaynağı” (Jacks vd., 2019) olarak adlandırılan dijital ortamın, bir anlamda ebeveynlik pratiklerinin sürdürülmesine olanak sağlayarak kadınların kişisel deneyimlerine ilişkin detayları paylaşabildiği, bilgi ve destek arama gibi ihtiyaçlarını giderebildiği (Lupton vd., 2016) önemli bir araca dönüştüğünü söylemek mümkündür. Anneler üstlendikleri ebeveynlik rolü doğrultusunda günlük pratiklerini paylaşmakta, bir yandan da yapılan paylaşımlar üzerinden diğer anneler tarafından benimsenmiş annelik modelinin farklı versiyonlarını gözlemleyebilmektedirler. Bu sayede, önceleri sadece kişisel ilişkilerinin bulunduğu kadınlardan ya da geleneksel medya araçlarından edindikleri annelik tavsiyelerine nazaran, anneliğe dair çok daha fazla görüş ve öneriye de ulaşabilmektedirler. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, dijital ortamın sağladığı bilgi ve tavsiyeye erişim olanağının anneler açısından önemli fırsatlar sunduğu görülmekle birlikte, ulaşılan içeriğin günlük annelik pratikleri doğrultusunda nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi de önemli hale gelmektedir. Çünkü erişilen içeriğe güvenilip güvenilmediği ve günlük ebeveynlik pratiklerine nasıl adapte edildiğinin belirlenebilmesi, anneler için söz konusu dijital içeriğin işlevselliğinin anlaşılabilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu perspektiften yola çıkılarak gerçekleştirilen araştırma; kadınların annelik tavsiyesini arama sürecinde dijital ortamdaki nasıl yararlandıklarını, edindikleri dijital tavsiyeleri nasıl değerlendirdiklerini, dijital tavsiyeyi öncelikli olarak nerelerden/kimlerden aradıklarını ve bu tavsiyeleri günlük pratiklerinde ne ölçüde

uyguladıklarını ortaya koyma amacını taşımakta, böylelikle dijital ortamın kullanıcıya sunduğu annelik içeriğinin kadınlar tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Çalışma, betimsel yönetime dayanan bir alan araştırması niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede, 0-3 yaş aralığında çocuğa sahip 12 anne ile 05.11.2019 ile 06.03.2020 tarihleri arasında yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşmeler aracılığıyla kadınların çevrimiçi ortam üzerinden eriştikleri annelik tavsiyesine ilişkin değerlendirmelerinin ortaya koyulması; annelik pratikleri hakkında çok çeşitli öneri ve tavsiye aktaran dijital ortamın, kullanıcı anneler açısından da işlevselliğinin tartışmaya açılabilmesi amaçlanmıştır.

Dijital Annelik

Günümüzde kadınlar, annelik pratiklerini çeşitli dijital ortamlar üzerinden yürütmekte ve üstlendikleri annelik rolü doğrultusunda hem bilgi alabilmekte hem de aile içi iletişimlerini sürdürebilmektedirler. Bu bakımdan dijital anneliği, en genel anlamıyla, kadınların dijital iletişim ortamlarından faydalanarak, benimsedikleri annelik rolü hakkında bilgi edinmeleri, kişisel annelik modellerini diğer ebeveynlere aktarmaları ve günlük annelik pratiklerini çevrimiçi ortam aracılığıyla yürütmeleri¹ olarak tanımlamak mümkündür. Kadınların annelik pratikleri hakkında bilgi almak ya da kişisel deneyimlerini aktarmak amacıyla dijital ortamdan yararlanmaları ve söz konusu annelik pratiklerini dijital ortam aracılığıyla yürütmeleri, bu konu hakkındaki çok sayıda dijital içeriğin üretimini de beraberinde getirmiştir. Günümüzde içeriği sadece annelere yönelik olarak hazırlanmış web siteleri, bloglar, mobil uygulamalar bulunmakta, yine

---

¹ Şüphesiz, her bir kadının benimsediği annelik modeli doğrultusunda yerine getirdiği günlük pratikler, onun içinde bulunduğu toplumsal koşullar ve bireysel deneyimleriyle şekillenmektedir. Ancak burada dijital anneliğe dair yer verilen tanımlama, kadınların benimsedikleri yoğun, ideal ya da iyi annelik gibi farklı annelik modellerine uygun olarak dijital ortamı annelik rol gerekliliklerine ilişkin ihtiyaçları doğrultusunda kullanmalarınıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, annelik pratikleri için dijital ortamdan yararlanan her bir kadının birer dijital anne olduğunu; ancak dijital ortamın, farklı dijital anneliklerin sergilendiği bir mecra niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Bu nedenle, benimsedikleri annelik modeline bağlı olarak, kadınların dijital ortamdan yararlanma biçimleri, hangi bilgi ya da tavsiyeyi öncelikli olarak aradıkları da farklılık gösterebilmektedir (Abetz & Moore, 2018; Gül-Ünlü, 2019; Harsha, 2016). Ayrıca konuyla ilgili olarak gerçekleştirilmiş az sayıda çalışma (Abetz & Moore, 2018; Chae, 2015), dijital ortamda temsil bulan farklı annelik modellerinin kendi içinde de bir mücadelede bulunduğu, özellikle yoğun annelik modelini benimsemiş kadınların, diğer annelere karşı en uygun rol gerekliliklerinin neler olduğuna dair ürettikleri içerikler üzerinden anneliğe ilişkin çeşitli değer ve normları kutsadıklarının ya da eleştirdiklerinin ve böylelikle dijital ortam üzerinden bir annelik savaşı sürdürdüklerinin de altını çizmektedir.

annelerin birbirlerine bilgi ve tavsiye aktarabilecekleri Facebook grupları ya da Instagram hesaplarıyla karşılaşmaktadır.

Annelerin ebeveynlik rolleri doğrultusunda başvurduğu dijital platformların ilk örnekleri arasında web siteleri ve forumlar yer almaktadır. Söz konusu dijital ortamlarda, annelik rolünü üstlenmiş ya da üstlenecek kadınlar için annelikten beklentiler, eşlerle yaşanan sorunlar, benimsenen bu yeni role dair yaşanan hayal kırıklıkları gibi oldukça kişisel içerikler bulunmaktadır (Lupton ve Pedersen, 2016; Pedersen ve Lupton, 2016). Çünkü bu dijital ortamlar, kadınların kendileriyle benzer süreçlerden geçen diğerleriyle anonim bir biçimde iletişim kurmalarına imkân tanımakta, kadınların kendi yaşadıkları sorunlara benzer sorunlarla karşılaşmış kadınlardan bilgi ve tavsiye alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Tıpkı web sayfaları ve forumlar gibi bloglar da ebeveynlerin kendi deneyimlerini diğerleriyle paylaştıkları, bilgi ve tavsiye aldıkları dijital ortamlar arasında yer almaktadır. Annelik bloglarını konu alan araştırmaların (Gibson ve Hanson, 2013; Morrison, 2010); blogları, farkındalık sahibi olan bir topluluk oluşumu ve kadınların kendi kimlikleriyle üstlendikleri annelik rolü arasındaki gerilimi müzakere edebilecekleri bir kimlik sunumu sağlayan mecralar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Blogların yanı sıra akıllı telefonlar ve çevrimiçi mesajlaşma uygulamaları da bilgi alma, çocuklarla haberleşme gibi çeşitli annelik pratikleri için kullanılan dijital araçlar arasında yer almaktadır. Özellikle akıllı telefonlarla birlikte, aynı anda çok sayıda kişiyle zamansız ve mekânsız olarak haberleşebilmek annelerin de birbirleri, eşleri ve çocuklarıyla kurdukları iletişim sürecini kolaylaştırarak hızlandırmıştır (Gül-Ünlü, 2020). Böylelikle dijital medyayı kullanarak çevrimiçi anlık haberleşme imkânına sahip olan anneler, aile bağlarını güçlendirerek ve çocuklarıyla sürekli iletişim halinde olarak “hedefledikleri duygusal çıktıyı elde edebilme imkanına” (Longhurst, 2016: 120) sahip olmuşlardır.

Kadınların annelik pratikleri doğrultusunda sosyal medyayı kullanma eğilimleri incelendiğinde ise özellikle genç yaşta anne olan kadınların, çeşitli grup sayfalarında annelikle ilgili kişisel deneyimlerini paylaşarak kendileri gibi hisseden diğerleriyle iletişim kurabilmek (Gibson ve Hanson, 2013; Lupton, 2016; Lupton ve Pedersen, 2016; Morris, 2014), hamilelik sürecinde sağlık bilgisi arayarak (bebeğin gelişimi, sağlıklı beslenme, yenidoğan bakımı vb.) bu süreçteki kişisel beklenti ve kaygılarını

aktarabilmek (Johnson, 2014; Keelan vd., 2007; Lupton, 2016; Tiidenberg, 2015; Tiidenberg ve Baym, 2017; Zhu vd., 2019), hamilelik sürecindeki gelişmeleri duyurup aile üyeleri ve arkadaşlarıyla paylaşabilmek (Ammari vd., 2014; Bartholomew vd., 2012; Morris, 2014) gibi amaçlarla sosyal medyadan yararlandıklarını söylemek mümkündür. Mobil uygulamalarla ilgili olarak ise dijital annelerin bilgi alabilmek, diğer annelerle bağlantı ve iletişim kurabilmek, kendi hamilelik süreçlerini ve çocuklarının gelişimlerini takip edebilmek gibi amaçlar doğrultusunda söz konusu dijital ortamlardan yararlandıklarından bahsetmek olanaklıdır (Hearn vd., 2014; Lupton ve Pedersen, 2016; Lupton, 2016; Lupton, 2017; Rodger vd., 2013).

Annelik Tavsiyesinden Dijital Annelik Tavsiyesine

Annelik, en genel anlamıyla, hem kadının bireysel deneyimini ifade eden hem de toplumsal beklentileri içeren bir sürece karşılık gelmektedir. Annelik rolünü üstlenen kadının, bireysel düzeydeki ihtiyaçlarının ve kendisinden toplumsal olarak beklenenlerin karşılanabilmesi için annelik tavsiyesine ulaşılabilmesi oldukça önemlidir. Çünkü annelik, hamilelik sürecinden emzirmeye, bebeğin nasıl uyutulacağından nasıl besleneceğine kadar çocuk ve anne arasında kurulan etkileşimle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle, bu süreci yeni deneyimleyen anneler, konunun uzmanları ya da daha önce deneyimlemiş olan diğerleri tarafından sahip olunan bilgilerin tavsiyeler halinde kendilerine aktarılmasına ihtiyaç duymaktadır. Böylelikle, anne olan her yeni kadın benimseyeceği en uygun annelik pratiğine dair bilgi edinebilme imkanını elde etmektedir.

Annelik tavsiyesi aktarımının kadınların günlük ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için işlevsel öneminin yanı sıra her yeni anneye aktarılan annelik tavsiyesi aracılığıyla günlük annelik pratiklerinin toplumsal beklentilerle uyumlulaştırıldığını da söylemek mümkündür. Yeni annelere aktarılan annelik tavsiyeleriyle birlikte, en uygun annelik pratiği hakkında bilgi verildiğinden kadınlara aktarılan bu “doğru” annelik modeli aracılığıyla sosyo-kültürel bir anneliğin de inşa edildiği (Badinter, 1981; Marshall, 1991; Phoenix ve Woollett, 1991; Tardy, 2000) görülmektedir. İçi toplumsal beklentilere uygun olarak doldurulan annelik rolünü üstlenen bireylerin de yine bu beklentilere uygun davranması, çocuğu için en doğru uyku düzenini sağlaması ya da gerçekten sağlıklı olan besinlerle hazırlanmış bir menü oluşturması beklenmektedir. Dolayısıyla,

kadınların hamilelikleriyle birlikte başlayan bu süreçte, toplumsal beklentilere dair nüveler taşıyan ve kendi günlük pratiklerini kolaylaştıran annelik tavsiyelerine ihtiyaç duyduklarını söylemek mümkündür. Dijital iletişim araçlarının yaygın kullanımından önce, annelik tavsiyesine, kadınlar arasında aktararak (anneden kızına, abladan kardeşine vb.) ya da konunun uzmanlarının geleneksel kanallardan ilettiği bilgiler aracılığıyla ulaşıldığı görülmektedir. Günümüzde ise annelik pratiklerine dair enformasyonun dijital ortama taşınmasıyla birlikte yeni bir hal aldığı, kadınların günlük pratiklerine ilişkin her türlü dijital kanaldan bilgi ve tavsiye arama imkânını elde ettikleri ifade edilebilir.

Kadınların, dijital ortam üzerinden annelik tavsiyesi arama imkanını elde etmeleriyle birlikte, gerçekleştirdikleri paylaşımlar ve fikir alışverişleri sayesinde yaşadıkları annelik deneyimini farklı yönlerden görerek anneliğin çeşitli versiyonlarını gözlemleyebilme ve böylelikle kendi sorunlarına ilişkin farklı perspektiflerden çok sayıda annelik tavsiyesine erişebilme olanağına sahip oldukları görülmektedir (Johnson, 2015; Madge ve O'Connor, 2005; Pedersen ve Lupton, 2016; Philips ve Broderick, 2014).² Günümüzde anneler; hem kendi ebeveynlik rollerine hem de diğer aile üyelerine yönelik olarak sağlık bilgisi aramak (Bernhardt ve Felter, 2004; Lupton ve Maslen, 2019; Lupton ve Pedersen, 2016; McDaniel vd., 2012; Jacks vd., 2019; Wainstein vd., 2006), emzirme, çocuğun uyku düzeni, beslenmesi gibi günlük pratikler hakkında bilgi almak (Balaam vd., 2015; Gül-Ünlü, 2019), diğer ebeveynlerle kişisel sorunlarını ve deneyimlerini paylaşarak sosyal ve duygusal destek almak (Antheusnis vd., 2013; Madge ve O'Connor, 2004; Schoenebeck, 2013) gibi ihtiyaçları doğrultusunda dijital ortamdan yararlanmaktadırlar.³ Bununla birlikte, kadınların çocuklarıyla ilgili sağlık sorunu, davranış bozukluğu gibi konularda karşılaştıkları

---

² Kadınların dijital ortamda annelik deneyimini farklı perspektiflerden görebilme ve anneliğin farklı versiyonlarını gözlemleyebilme imkânını elde etmelerinin yanı sıra, söz konusu ortamlarda kadınlar tarafından aktarılan annelik pratikleriyle ilgili içeriğin hangi annelik modelini pekiştirici bir işleve sahip olduğu ya da olacağı da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dijital ortamda kadınların üzerine tavsiyelerde buldukları annelik söylemi, kadına bir örnek olarak sunulan annelik rolünün nasıl inşa edildiğinin de incelenmesini gerekli kılmaktadır.

³ Dijital ortam, annelere yönelik birçok konuda çoklu-işlev sunmakla birlikte, gerçekleştirilen az sayıda çalışma, kadının dijital ortamda hangi tavsiyeyi aramayı tercih ettiğinin, benimsediği annelik rolüne bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, toplumsal cinsiyet rolüne uygun geleneksel annelik rolünü benimsemiş olan kadınların çocuklarına ve diğer aile üyelerine ilişkin aradıkları sağlık bilgisinin ve günlük pratiklerini karşılamaya ilişkin tavsiyelerin kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rolü içeriğiyle uyumlu olduğu görülmektedir (Gül-Ünlü, 2019; Lupton, 2014).

zorluklara yönelik olarak, bilgi ve destek aramak için dijital ortamda yer aldıkları ve aynı sorunları deneyimleyen diğer ailelerle (örneğin; obezite, otizm, şiddet eğilimi, sorunlu hamilelik gibi) iletişim kurarak problemlerini paylaştıkları ve onların kendi deneyimlerine ilişkin önerilerine başvurduklarını da söylemek mümkündür (Appleton vs., 2014; Fleischmann, 2004; Holt, 2011; Lowe vd., 2009). Bu bağlamda gerçekleştirilen çok sayıda çalışma (Johnson, 2015, Madge ve O'Connor, 2006; Moravec, 2011; O'Higgins vd., 2015; Plantin ve Danebeck, 2009; Pedersen ve Smithson, 2013; Sarkadi ve Bremberg, 2005), dijital ortamın, sağlık uzmanlarının ya da aile üyelerinin çeşitli konulardaki tavsiyelerine ek olarak, kullanıcılarına tamamlayıcı içerikler sunduğunun ve böylelikle annelere bilgi ve destek sağladığının altını çizmektedir.

Özellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı konumda bulunup bilgi ve tavsiye kaynaklarına düşük düzeyde erişim imkânı olan kadınlar için dijital ortamın, sağlık bilgilerinin uzmanlara ulaştırılarak bilgi ve tavsiyeye erişilmesinde önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir (O'Higgins vd., 2015). Konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmalar (Fleming vd., 2014; Hearn vd., 2014; Lupton ve Maslen, 2019; Rodger vd., 2013); kadınların, kendilerine sunulan bilginin güvenilirliğini değerlendirmede zorlandıklarını, bu bakımdan kendilerine dijital ortamda medikal kurumlar ve sağlık uzmanları tarafından sunulan sağlık bilgisine dair tavsiye ve önerilere daha çok güvenme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Lupton ve Maslen'in de vurguladığı gibi (2019: 1), kadınların aile üyeleri için sağlık bilgisi ve tavsiye aldıkları kişilerin sadece aynı deneyimi yaşayan başka kişilerin değil, dijital olarak entegre olmuş sağlık bilgisi uzmanlarını da kapsadığını ifade etmek olanaklıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, dijital ortamın annelere tavsiye arayabilmeleri için her zaman ulaşılabildikleri, geniş bir aralıkta çeşitlenen izleyiciyi/dinleyicinin bulunduğu ve randevuya ihtiyaç duymadıkları uygun bir ortam sunduğunu söylemek mümkündür (Madge ve O'Connor, 2006). Diğer yandan, dijital ortamın sıklıkla bir bilgi kaynağı olarak kullanılmasının yanı sıra, gerçekleştirilen çok sayıda araştırma (Bouche ve Migeot, 2008; Jacks vd., 2019; Skranes vd., 2014; van der Gugten vd., 2016), dijital medyanın geleneksel medya ve kişisel ilişkilerin yerine geçecek nitelikte değil de bu mecralardan ulaşılan bilgileri tamamlayacak nitelikte görüldüğünü ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, Kind ve arkadaşları (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışma

sonuçları da ebeveynlerin dijital ortam üzerinden ulaştıkları sağlık bilgilerini kendi sağlık uzmanlarına danıştıklarını göstermektedir. Jacks ve arkadaşları (2019) ise, ebeveynlerin yaklaşık yüzde doksanının dijital ortamı çocuklarının sağlığı ve gelişimi hakkında bilgi alabilmek için kullandıklarını belirtmekle birlikte, çevrimiçi bilginin güvenilirliğinden şüphe ettiklerinin altını çizmektedir. Sonuç olarak, dijital ortamın kadınlara sağladığı bilgi ve tavsiyeye erişim olanağının anneler açısından önemli fırsatlar sunduğu görülmekle birlikte, ulaşılan dijital annelik tavsiyesinin kadınlar tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi de önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Çalışma; dijital annelerin annelik tavsiyesini arama sürecinde dijital ortamdan nasıl yararlandıklarını, edindikleri dijital tavsiyeleri nasıl değerlendirdiklerini, dijital tavsiyeyi öncelikli olarak nereden/kimlerden aradıklarını ve günlük pratiklerine nasıl adapte ettiklerini ortaya koyma amacını taşımakta, böylelikle dijital ortamın kullanıcıya sunduğu annelik içeriğinin kadınlar tarafından nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda, çalışma amacına uygun olarak, yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniğine dayanan betimsel bir alan araştırmasının gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Söz konusu alan araştırmasında yer alacak katılımcıların belirlenmesinde ise kartopu örnekleme yönteminden yararlanılmış, araştırma kriterlerine uygulduğu doğrultusunda ulaşılan ilk katılımcı sonrasında onun bağlantıda olduğu ve benzer özelliklere sahip diğer katılımcılara erişilmiştir. Katılımcılar üzerinden toplanan verinin yeterli olduğu görüldüğünde ise, görüşmeler sonlandırılmıştır.

Ebeveynlerin dijital ortamı kullanım önceliklerine ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar (Gibson ve Hanson, 2013; Gül-Ünlü, 2019; Lupton, 2016; 2017; Morris, 2014; Nevski ve Siibak, 2016); özellikle 0-3 yaş aralığında çocuğa sahip yeni anne olmuş kadınların, büyük yaşta çocuğa sahip annelere nazaran, dijital ortamı bilgi ve tavsiye aramak için daha yoğun olarak kullandıklarını ve kullanım eğilimlerinin farklılaştığını göstermektedir. Annelerin dijital ortamı kullanım pratiklerine odaklanan bu çalışma kapsamında da 0-3 yaş aralığında en az bir çocuğa sahip annelerle yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmelerin gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Böylelikle dijital ortamı

bilgi ve tavsiye aramak için yoğun olarak kullanan kadınların görüşlerine ulaşılabilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca çalışmada yer alan anneler, üst-orta sınıfa mensup anneler arasından seçilmiştir. Söz konusu anneler, annelik tavsiyesi arayabilmek için dijital ortama erişebilecek ve ulaştıkları tavsiyeleri günlük hayatlarına adapte edebilecek maddî ve sosyal imkânlarla sahip olmaları dolayısıyla tercih edilmiştir. Çalışma grubunun seçiminin yanı sıra, çalışmanın teorik perspektifiyle ilişkili olarak yarı yapılandırılmış görüşme soruları ve formu oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan çalışma grubunun demografik özellikleri aşağıdaki gibidir:

İsim	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	Çocuk sayısı	Çocuğun yaşı	
					1	2
Y.D.	31	Üniversite	Öğretmen	2	3	0-6
E.T.	36	Üniversite	Özel bir şirkette çalışan	1	2	-
G.Y.	32	Yüksek Lisans	Halkla ilişkiler uzmanı	1	0-6	-
E.A.	35	Üniversite	Ev hanımı	1	2	-
İ.A.	31	Lise	Ev hanımı	2	3	1
G.Ç.	27	Üniversite	Pazarlama uzmanı	1	0-6	-
D.A.	33	Üniversite	Özel bir şirkette çalışan	1	1	-
S.İ.	41	Üniversite	Hakla ilişkiler uzmanı	1	3	-
F.K.	35	Yüksek Lisans	Özel bir şirkette çalışan	1	2	-
F.Ö.	30	Yüksek Lisans	Psikolog	1	3	-
Y.E.	32	Üniversite	Özel bir şirkette çalışan	1	2	-
S.D.	29	Lise	Ev hanımı	1	3	-

Tablo 1: Katılımcıların demografik dağılımı

Yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmelerdeki katılımcı ifadeleri, ses kaydı ve araştırmacı tarafından alınan notlar aracılığıyla kaydedilmiştir. Görüşmelerin her biri birebir yapılmış, ortalama otuz beş ilâ elli dakika arasında sürmüştür ve 05.11.2019 ile 06.03.2020 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Sonrasında ise katılımcı ifadeleri bilgisayar ortamına aktarılmış ve ulaşılan veriler analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler sonrasında toplanan verinin kategorizasyonu ve analizi sürecinde çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi için sırasıyla

şu adımlar izlenmiştir: Çalışmada iç geçerliliği sağlamak üzere verilerin toplanması sürecinde konuyla ilgili uzmanlık sahibi iki öğretim üyesiyle sürekli fikir alışverişinde bulunulmuş, verilerin analizi kontrol edilmiş, literatür ve benzer araştırma analizleriyle karşılaştırılmıştır. Yapılan bu karşılaştırma aracılığıyla ulaşılan bulguların alanın literatürü ile uyumlu olduğu ve iç geçerliliğinin sağlanmasına katkı yaptığı görülmüştür. Dış geçerliliği sağlayabilmek için ise araştırma metni içerisinde görüşme yapılan katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. İç güvenilirliği sağlayabilmek amacıyla katılımcılardan elde edilen veriler kaydedilmiş, gerçekleştirilen görüşmelerde ortak görüşme protokolü uygulanmış, veriler ortak başlıklarda toplanmış ve sonuçlar bir araya getirilmiştir. Ayrıca görüşme verileri analiz edilirken çalışmanın teorik arka planından yararlanılması analizin iç güvenilirliğini sağlayan bir diğer faktör olmuştur. Araştırmanın dış güvenilirliğini sağlamak üzere ise, öncelikle araştırma sürecinin detaylı bir biçimde aktarılmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca elde edilen bulgular, katılımcıların görüşlerinden alıntılar yapılarak desteklenmiş ve ulaşılan tüm katılımcı görüşleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler çerçevesinde, annelere, ilk olarak dijital ortamda annelik pratikleri hakkındaki bilgi ve tavsiyelerden hangisini öncelikli olarak aradıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların dijital ortam üzerinden aradıkları bilgi ve tavsiyeyi birbirlerinden ayrı olarak değerlendirmedikleri; annelerin yaklaşık yarısının, her iki içeriğin de birbiriyle ilişkili bir biçimde aktarıldığını düşündükleri görülmektedir:

İkisini birbirinden ayırmam pek mümkün değil aslında. Çünkü hem konuya göre değişebilir hem de bence ikisi iç içe geçiyor. Yani çocuğumun dışı çıkarken falan bakıyordum en son, hem dışının nasıl çıktığını anlatıyor hem de neler yapabileceğimi söylüyor; ağlamaması, huzursuz olmaması için. Yani ikisini birbirinden ayırmak pek mümkün değil bence. (Y.E., 32).

Dijital ortam üzerinden eriştikleri bilgi ve tavsiyeyi birbirinden ayrı değerlendiren katılımcıların ise bilgi ve tavsiyenin güvenilirliğine bağlı olarak bir kıyaslama gerçekleştirdiklerinden söz edilebilir. Ayrıca katılımcıların hangi içeriği daha güvenilir bulduklarına ilişkin düşünceleri de farklılık göstermektedir. Örneğin Y.D. (31), “Bilgi benim için daha önemli sanırım. Tavsiye göreceli bir şey çünkü,” diyerek bilginin gerçek

olması dolayısıyla daha güvenilir olduğunu düşündüğünü vurgulamakta; İ.A. (31) ise dijital ortamda fazla sayıda kişi tarafından tavsiye edilmiş bir önerinin gerçekliğine daha kolay inandığını ifade etmektedir: “Yani tavsiyeleri daha inandırıcı buluyorum. Birçok insanın tavsiye ettiği bir şeyse, her yerde karşıma çıkıyorsa, herkes öneriyorsa onu daha inandırıcı bulabilirim. Ama bilginin doğruluğunu teyit etmem gerekiyor çoğu zaman.”

Dijital ortam üzerinden aradıkları bilgi ve tavsiye içeriği arasında bir ayrım yapmadıklarını belirten anneler; günlük ihtiyaçlarına bağlı olarak, bilgi ve tavsiye aradıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin ihtiyaç duydukları dijital içeriğe ulaşmak için öncelikli olarak arama motorlarından yararlandıkları ve kendilerine sunulan öneriler arasından ihtiyaçlarına uygun olarak tercih yaptıkları görülmektedir. Bu yönde görüş bildiren annelerden biri olan S.İ. (41), ihtiyaç duyduğu bilgi ve tavsiyeyi dijital ortam üzerinden nasıl aradığını şöyle aktarmaktadır: “Ben genel olarak arama motorlarını kullanıyorum, yani özellikle baktığım biri ya da bir yer yok. Google’a yazıyorum, karşıma çıkan siteler üzerinden okuyorum. Eğer içeriğini beğenirsem sitenin, okumaya devam ediyorum; beğenmezsem bir diğerine geçiyorum.” E.T. (36) ise, özellikle fikir edinmek için arama motoru üzerinden arama yaptığını şöyle açıklamaktadır:

Bazen paniklediğimde, çocukla ilgili bir durum olduğunda, tabii kimseye ulaşamadığım için doğrudan Google üzerinden arama yapıyorum. Genellikle çok korkunç şeyler de olabiliyor. Ama yine de fikir vermesi açısından önemli. Bazen de işe yarar şeylerle karşılaşıyorum, yani mesela emzirmede gece çok uykulu olursanız şu şekilde emzirin falan diye bir şeyler okuduğumu hatırlıyorum. İşime de yaramıştı.

Annelerin günlük ihtiyaçlarına bağlı olarak bilgi ve tavsiye aradıkları konu başlıkları; sağlık, alışveriş, spor, beslenmedir. Örneğin F.K. (35) genellikle sağlıkla ilgili konularda içerik aradığından; E.T. (36) alışveriş önerilerini takip ettiğinden; S.D. (29) sağlık, alışveriş ve sağlıklı beslenme gibi konularda aramalar yaptığından bahsetmektedir. Diğer yandan, annelerin bilgi ve tavsiye aradıkları bu temalara bağlı olarak, tercih ettikleri dijital medya mecrasının da farklılaştığı görülmektedir. Konuyla ilgili olarak, D.A. (33) arama yaptığı içeriğe göre tercih ettiği dijital mecraları nasıl kategorize ettiğini şöyle aktarmaktadır:

Bir ayrım yapmam gerekirse tavsiyeler için Pinterest’e çok bakıyorum diyebilirim. Sağlıkla ilgili şeyler için ise Google üzerinden takip ettiğim Sağlık

Medya diye bir web sitesi var. Ona bakıyorum. Ya da yemekle ilgili bir şeylerse YouTube kanalları var takip ettiğim. Mekânlar için Foursquare puanlarına, yorumlarına bakıyorum. Yani konuya göre, benim neye baktığıma göre değişiyor aslında.

Annelerin ihtiyaçlarına bağlı olarak tercih ettikleri farklı dijital medya ortamları incelendiğinde, özellikle sağlıkla ilgili bilgilere ulaşmak için, içeriği sağlık uzmanları tarafından oluşturulmuş web sitelerinden yararlandıklarından bahsettikleri görülmektedir. Bu bakımdan, çalışma bulgularının annelerin dijital ortamda medikal kurumlar ve sağlık uzmanları tarafından sunulan sağlık bilgisine dair tavsiye ve önerilere daha çok güvenme eğiliminde olduklarını ortaya koyan diğer çalışmalarla (Fleming vd., 2014; Hearn vd., 2014; Lupton ve Maslen, 2019; Rodger vd., 2013) tutarlılık gösterdiğini de söylemek mümkündür. Konuyla ilgili olarak, F.Ö. (30) sağlık konusunda bilgi alabilmek için, özellikle, gittiği hastanenin web sitesini takip ettiğinden bahsetmekte ve bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:

Ben gittiğim hastanenin web sitesini çok takip ediyorum. Çünkü benim rastgele internetten, oradan buradan gördüğüm bilgilerle çok alakasız olmasın diye. Hastane içeriklerini okuyorum. Yani sürekli internette karşıma çıkan okuyup, gerçeklerden çok uzaklaşmamak adına. Doktora da gerçekten işime yarayacak şeyleri sorabilmek için hastane web sitesinin her şeyini takip ediyorum.

Diğer yandan, annelerin bilgi ve tavsiye alma ihtiyacı duydukları içerik temalarına bağlı olarak, belirli dijital medya mecralarının sunduğu içerikleri özellikle tercih ettiklerinden de bahsetmek mümkündür. Söz konusu dijital medya ortamlarından ilkinin YouTube olduğu ve YouTube'da sunulan içeriğin hem görsel hem de yazılı anlatıma olanak sağlaması bakımından işlevsel bulunduğu söylenebilir. Örneğin Y.D. (31), YouTube videolarını neden tercih ettiğini ve söz konusu videolarda yer alan içeriğin güvenilirlik düzeyini nasıl değerlendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

Ben izleyerek daha iyi anlayabileceğimi düşünüyorum açıkçası, detaylı bir şekilde anlatıldığında. O yüzden YouTube'dan video izlemek önceliğim oluyor, onun dışında Google'dan da bakıyorum ama video varsa kesinlikle onu tercih ediyorum. Bir de izlerken aşağıdaki insanların yorumlarını da çok okuyorum; kim ne yapmış, işe yaramış mı? Kullanılmış mı?

YouTube'a ek olarak, anneler, özellikle hamilelik döneminde mobil uygulamalardan da çok yararlandıklarını ifade etmektedirler. Örneğin G.Ç. (27), hamilelik döneminde mobil uygulama içeriklerinden nasıl yararlandığını şöyle aktarmaktadır:

Ben en çok hamileyken mobil uygulamaları kullanmıştım. Pregnancy+ diye bir uygulama vardı, en çok onu kullandığımı hatırlıyorum. Hem haftalık bilgi veriyordu bebeğin gelişimiyle ilgili; –işte, “Bu hafta sizi neler bekliyor? Bebeğin gelişimi nasıl oluyor?” falan diye anlatıyordu– bir de kaçınıc haftadaysanız, bebeği üç boyutlu olarak görebiliyordunuz.

Bu çerçevede ele alındığında, annelerin günlük ebeveynlik pratikleri için dijital ortamın kendilerine sunduğu olanaklar arasından kendileri için daha işlevsel bulduklarını öncelikli olarak tercih ettiklerini ve böylelikle Madge ve O’Connor’ın da vurguladığı gibi (2006), dijital ortam aracılığıyla annelik görev ve sorumluluklarını kolaylaştırdıklarını söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında annelere, bilgi ve tavsiye almak için dijital ortam üzerinden özellikle takip ettikleri ünlüler ya da mikro-ünlüler olup olmadığı ve bu kişileri hangi kriterler doğrultusunda tercih ettikleri de sorulmuştur. Buna göre, anneler sıklıkla takip etmemekle birlikte, karşılaştıklarında dikkat ederek, dinledikleri bazı ünlü ve mikro-ünlülerin bulunduğu bahsetmişlerdir. Annelerin bilgi ve tavsiye almak için takip ettikleri kişileri neye göre tercih ettiklerine ilişkin yanıtları incelendiğinde ise, takip edilen kişinin samimi olması ve aktardığı bilgi ve tavsiyenin güvenilir bulunmasının önemli bir neden olarak öne çıktığı görülmektedir. Örneğin Y.E. (32), takip ettiği kişi için, “Samimi olması önemli bence. Bir de tabii, konu hakkında ne kadar bilgisi var? Yani anlatıyor mesela; ama ilkökul mezunu mu, ne okumuş, ne biliyor? Onlara pek inanmıyorum genelde,” demiştir. Benzer biçimde G.Y. (32) de dijital ortamda bilgi ve tavsiye aktaran kişinin samimi olmasının kendisi için önemini şu sözlerle açıklamaktadır:

Bence samimi olmaları önemli. Yani bir şey anlatırken herkesin başına gelen şeylerden bahsedebiliyorsa, o samimi geliyor bana, izliyorum genelde. Ama bir de sadece güzel fotoğraf çekip koymaya çalışanlar var, onlar çok itici geliyor. İşte doğum yapmışsın, ay hiç çatlağım yok diye anlatıyor kadın, çok mutluyum süperim diye, o inandırıcı gelmiyor bana.

E.A. (35) ise, bilgi ve tavsiye almak için fikirlerine başvurduğu kişinin samimiyetinin ve çok sayıda konuda içerik sunmasının öneminden bahsetmektedir:

Genellikle eğlenceli, samimi ve farklı, çeşitli bilgiler vermesi ilgimi çekiyor. Yani sadece kendi alanında değil de farklı alanlarda da içerik veriyor. Hem sanatla ilgili içerik paylaşıyor hem gündemle ilgili hem de tarihle ilgili haber veriyor. Hep aynı şeyleri gördüğümde takip etmekten kaçınıyorum biraz, farklı şeyler de görmek istiyorum.

Diğer katılımcı ifadelerinden bazılarını ise şöyle sıralamak mümkündür: “Kendime yakın hissetmem” (Y.D., 31), “bilgi düzeyi” (F.Ö., 30), “o konu hakkındaki uzmanlığı” (F.K., 35), “tutarlı olması önemli, bir de benimle aynı dünya görüşüne sahip olduğunu düşünmem” (E.T., 32), “benimle yaşam tarzının çok yakın olması” (D.A., 33), “bana doğru geldiğini, mantıklı geldiğini düşündüğüm kişiler ve benim arkadaşlarımda o kişileri takip ediyor olduğunu görmem” (İ.A., 31).

Çalışmanın amacına uygun olarak, gerçekleştirilen görüşmelerde annelerden kişisel ilişkiler, geleneksel medya ve dijital medya üzerinden eriştikleri bilgi ve tavsiyeleri güvenilir bulma derecelerine bağlı olarak bir karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, annelerin öncelikle kişisel ilişkileri aracılığıyla ulaştıkları ailelerinden, sağlık uzmanlarından ve arkadaşlarından aldıkları bilgi ve tavsiyeleri diğer mecralardan edindikleri içeriklere nazaran çok daha güvenilir bulduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca ihtiyaç duydukları bilgi ve tavsiyenin içeriğine bağlı olarak, kişisel ilişkileri aracılığıyla ulaştıkları bireyler arasında bir ayırım yaptıkları, özellikle sağlık bilgisi hakkında öncelikli olarak sağlık uzmanlarından aldıkları bilgiyi güvenilir bularak uyguladıkları da görülmektedir. Konuyla ilgili olarak G.Y. (32), doktorundan aldığı bilgiyi annesinden aldığı bilgiden daha önemli görerek, uyguladığını şu sözlerle açıklamaktadır: “Ben öncelikle ailemden de ziyade doktorum ne derse onu dinliyorum. Hatta doktorum bana, ‘Annenizin deneyimlerini dinleyin,’ demişti, bırakın interneti doktora o kadar odaklanıyorum ki annemi bile dinlemiyorum yani.” Benzer biçimde G.Ç. (27) de doktorunun tavsiyelerini, annesinin tavsiyelerinden daha çok dinlediğinden şöyle söz etmektedir: “Ya bence insan en çok doktoruna, sonra annesine güvenir. Bu içgüdüsel bir şey; mesela annem hamileyken zorla süt içirmeye çalışmıştı, içmemiştim. Çünkü doktor içme demişti. Doktorumu her koşulda dinlerim.” Diğer yandan, annelerin çocuk bakımına ilişkin pratikleri hakkında ailelerinden edindikleri bilgi ve tavsiyeleri de diğer mecralardan edindikleri içeriklere nazaran çok daha güvenilir bulduklarını söylemek mümkündür. Örneğin bebek bakımı konusunda, S.D. (29); kişisel ilişkileri aracılığıyla edindiği bilgi ve tavsiyeleri, diğer mecralar üzerinden ulaştığı içeriklere kıyasla neden çok daha güvenilir bulunduğunu şöyle açıklamaktadır:

En önemlisi tabii ki kendi annenden, kayınvalidenden aldığın tavsiye. Zaten başlarda bir şey bilmiyorsun ki, onlardan öğreniyorsun. Doğduğunda

bebeğini kucağına bile alamıyorsun; nasıl tutacaksın, nasıl emzireceksin, onlar gösteriyor. Ama sonra her şey kendi kendine geliyor tabii. Sen de öğreniyorsun. Bir de ben neyi nasıl yapacağının çocuğuna da bağlı olduğunu düşünüyorum. Yani senin ve çocuğun arasındaki iletişime de bağlı. Bununla kıyasladığımda, sosyal medyadan falan aldığım bilgi bence pek de bir işe yaramıyor.

Katılımcıların geleneksel medya ve dijital medya mecralarından edindikleri bilgi ve tavsiyelere olan güven düzeyleri karşılaştırıldığında ise annelerin çoğunluğunun geleneksel medya mecralarını dijital ortam kadar güncel bulmadıkları (F.K., 35), alternatif görüşlere ulaşamadıkları (D.A., 33), istedikleri içeriğe istedikleri anda erişemedikleri (E.T., 36) gibi gerekçeleri doğrultusunda yeterince takip edemediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca anneler; dijital ortamda karşılaştıkları içeriğin güvenilirliğini değerlendirirken, kendileri için en önemli kriterin, söz konusu içeriğin “mantıklı” ve “akla yatkın” bulunması olduğunu da belirtmektedirler. Konuyla ilgili olarak, Barkhuus ve arkadaşları (2017); yeni annelerin dijital ortamda karşılaştıkları bir bilgi kaynağının değerlendirirken, o bilgi kaynağını ne kadar güvenilir bulacaklarına kendi zihinsel filtrelerinden süzerek karar verdiklerinden bahsetmektedirler. Bu bağlamda ele alındığında, katılımcıların dijital ortam üzerinden eriştikleri bilginin güvenilirliğini değerlendirmek için benzer bir yol izlediklerini söylemek mümkündür. Örneğin Y.E. (32), dijital ortamda karşılaştığı içeriğin güvenilirliğini nasıl değerlendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

Ya bence burada en önemli şey; benim için o bilginin ya da önerinin ne kadar mantıklı olduğu, yani kafama yatıp yatmadığı. Bazen bir şeyler okuyorum saçma sapan, işte çocuğun eğitimiyle ilgili mesela. Hiç gerçekçi gelmiyor, direkt geçiyorum. Aklıma yatan şeyleri ise daha ciddiye alıyorum.

Benzer biçimde F.Ö. (30) de ulaştığı içeriğe olan güveninin kendi değerlendirmesine bağlı olduğunun altını çizmektedir: “Benim için önemli olan, tüm bunları süzüp kendim bir çıkarım yapıyorum. Yani alabildiğin bütün bilgiyi al; ama yine kendi bildiğini oku diye düşünüyorum. Hepsini düşünüp tartıyorum.”

Bununla birlikte, katılımcıların aradıkları bilgi ve tavsiye içeriğinin ciddiyetinin de, o bilgi ve tavsiyeye güvenme düzeyleri üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Y.D. (31), şunları aktarmaktadır:

Şimdi tabii ki konunun ciddiyetine bağlı, sağlıklı ilgili çok önemli bir durumsa güvenilirliğini sorgularım; ama sağlıklı beslenmek, saç bakımı ya da

kendimin idare edebileceği şeylerse, o zaman daha güven duyabilirim. Sağlığımızı etkileyecek büyük şeylerse, o zaman daha sorgulayıcı oluyorum genellikle.

Aynı zamanda annelerin dijital ortamdaki içeriğin güvenilirliğini, diğer kullanıcı yorumları ya da alternatif dijital mecralar üzerinden kontrol ettiklerini de eklemek gerekmektedir. Bu bağlamda G.Ç. (27), dijital ortam üzerinden eriştiği bilgi ve tavsiyenin güvenilirliğini, yine dijital ortam üzerinden nasıl değerlendirdiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

Şimdi, başta tabii ki en ufak şeyi bile araştırırken söyleyenin nasıl biri olduğuna bakıyorum. Sayfasında ne paylaşıyor, nasıl videolar koymuş? Ama konuyla ilgili çok da fazla bilgim olmadığında, o zaman dediğim gibi, izlenme sayısına bakıyorum; ne kadar yakın dönemde konulmuş, ona bakıyorum.

Benzer biçimde, Y.D. (31) ise şunları aktarmaktadır:

Aslında internetten duyduğum her şeye inanmamam gerektiğinin farkındayım; ama fazla insanda görüyorsam benim için doğruluğu artıyor. Ama asıl önemli olan; internette kimler ne demiş, kaç kişi ne yorum yapmış, ne kadar tıklanmış? Yani insanların orada neye nasıl tepki verdiği de benim için inandırıcılığını artırıyor.

Buna ek olarak D.A. (33), bir bilgi ve tavsiyeyi değerlendirirken o içeriği farklı dijital ortamlar üzerinden teyit ettiğinden bahsetmektedir: “Genellikle şüpheli yaklaşıyorum, böyle durumlarda internet üzerinden birkaç kişiyi kontrol ediyorum. Kendimce bir karşılaştırma yapıyorum.”

Annelerin dijital ortam üzerinden ulaştıkları ve güvenilir buldukları bilgi ve tavsiyeyi günlük annelik pratiklerine ne derece adapte ettikleriyle ilgili olarak ise, katılımcıların hepsinin kendilerine güvenilir gelen bilgi ve tavsiyeleri uygulayabileceklerini düşündüklerini söylemek mümkündür. Ancak burada kullanıcıların eriştikleri tavsiyeyi ne kadar işlevsel ve uygulanabilir buldukları da önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin D.A. (33), dijital ortamda çok sayıda kullanıcı tarafından desteklenen bir tavsiyeyi uygulayabileceğini belirtmekte ve şunları eklemektedir:

Eğer herkes destekliyorsa dijital ortamda, uygulayabilirim. Yani saçma sapan bir şey değilse, tabii ki yapabilirim. Ama her okuduğumu birebir uyguladığımı söyleyemem. İşte ne bileyim, “Potasyum için muz yedin,”

diyorsa, o zaman onu, evet yapabilirim. Ama muzlu bilmem ne tatlısı...
Oturup onu uzun uzun yapmıyorum genelde.

Çalışma kapsamında ele alınan literatür incelendiğinde, kullanıcıların dijital annelik tavsiyesini, kişisel ilişkileri ve geleneksel medya aracılığıyla eriştikleri annelik tavsiyelerini tamamlayıcı nitelikteki içerikler olarak değerlendirdikleri (Bouche ve Migeot, 2008; Jacks vd., 2019; Kind vd., 2005; Skranes vd., 2014; van der Gugten vd., 2016) ile karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara, hem çevrimiçi ortam üzerinden eriştikleri içerikleri, çevrimdışı ilişkileri aracılığıyla edindikleri bilgiler üzerinden teyit etme ihtiyacı duyup duymadıklarına; hem de çevrimdışı ortamda ulaştıkları bilgileri, çevrimiçi ortamda teyit etme ihtiyacı duyup duymadıklarına ilişkin çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcı yanıtları incelendiğinde, literatürde karşılaşılan aksine, annelerin çevrimdışı ve çevrimiçi ortamı, her iki ortamda da eriştikleri bilgileri teyit etmek için kullandıkları görülmüştür. Dolayısıyla, ilk olarak, annelerin dijital ortamda karşılaştıkları bilgi ve tavsiyelerin güvenilirliğini çevrimdışı hayatta da araştırdıkları söylenebilir. Bu bağlamda, Y.E. (32); eriştiği dijital içeriklerin güvenilirliğini, çevrimdışı hayatta nasıl teyit ettiğini şöyle açıklamaktadır: “Bir ilaç vardı mesela, doktora sormuştum. Google’da araştırdığımda zararlı olduğunu söylüyordu. Doktor da onaylamıştı, ‘Kullanılabilir ama çok da kullanmasanız iyi olur,’ demişti. Ben de kullanmamıştım.” Ayrıca söz konusu katılımcı ifadesi, ebeveynlerin dijital ortam üzerinden ulaştıkları sağlık bilgilerini kendi sağlık uzmanlarına sorduklarını ortaya koyan Kind ve arkadaşlarının (2005) araştırma bulgularını da destekler niteliktedir. Yine ilgili olarak, E.A. (35), dijital ortamda ulaştığı içerikleri değerlendirmede ikinci bir göze ihtiyaç duyduğunu şu cümlelerle aktarmaktadır: “Alıyorum evet, soruyorum. En çok eşim yanımda olduğu için ne okusam ona direk söylüyorum. Bazen çok şey okuyup kayboluyorum çünkü; ama eşim ikinci göz olarak yorum yapabiliyor. Bir de doktoruma da soruyorum bazen.” Aynı şekilde, annelerin çevrimdışı hayatta karşılaştıkları bilgi ve tavsiyeleri teyit etmek için dijital ortamdaki yararlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda anneler, dijital ortamı özellikle daha detaylı bilgi alabilmek ve konuyla ilgili alternatif görüşlere ulaşabilmek için kullandıklarını ifade etmektedirler. Örneğin F.Ö. (30), çevresinden duyduğu içeriklerin gerçekliğini kontrol etmek ve daha detaylı bilgi alabilmek için dijital ortamdaki yararlandığını şöyle açıklamaktadır:

Genellikle etrafımdan duyduğum şeylerin gerçekliğini sorgulamak için bakıyorum; yani bir şey deneyen bir tanıdığım varsa, oradan da bakıp onaylatıyorum. Eğer etrafımdakilerden duyduysam bu tavsiyeyi ya da bilgiyi; işte internette bakıp, yapıp yapmamaya karar vermek daha mantıklı benim için. (...) Birinden bir şey duyup internette onunla ilgili bir şey bulamadıysam inandırıcılığını yitiriyor benim için. Bunu söyleyenin kendine özgü bir lafı gibi kabul ediyorum, yani, çünkü internette kimse bir şey yazmadıysa, o zaman çok ciddiye almıyorum.

D.A. (33) ise konuyla ilgili çok daha fazla içeriğe ulaşabilmek için çevrimdışı hayatta edindiği bilgi ve tavsiyeleri dijital ortam üzerinden de aradığını belirtmektedir: “Evet kesinlikle, duyup aklıma takılan şeyleri çok aratıyorum internette. Çok geniş bir skala var çünkü. Ne arasan bulursun.” Dolayısıyla annelerin, annelik tavsiyesine ilişkin bilgi ve tavsiyeleri hem çevrimiçi hem de çevrimdışı ortamda arayarak güvenilirliğini teyit ettiklerini ve her iki ortamdaki içeriği diğerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirdiklerini söylemek olanaklıdır.

Sonuç

Kadınların annelik tavsiyesini arama sürecinde dijital ortamdan nasıl yararlandıklarının ve yine bu ortam üzerinden edindikleri tavsiyeleri nasıl değerlendirdiklerinin belirlenmesinin hedeflendiği bu çalışma kapsamında, dijital annelerle yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan bulgular incelendiğinde, annelerin dijital ortam üzerinden aradıkları bilgi ve tavsiyenin birbiriyle ilişkili olarak aktarıldığını düşündükleri, günlük ihtiyaçlarıyla ilgili içerikler için öncelikli olarak arama motorlarından yararlandıkları görülmektedir. Ayrıca annelerin bilgi ve tavsiye aradıkları konuya bağlı olarak, tercih ettikleri dijital medya mecrası da farklılık göstermekte; anneler sağlıkla ilgili temalar için içeriği sağlık uzmanları tarafından oluşturulmuş web sitelerinden, hem görsel hem de yazılı anlatım imkânı sunması bakımından YouTube'dan, hamilelik döneminde bebeğin gelişimiyle ilgili bilgi ve tavsiye alabilmek için ise mobil uygulamalardan yararlanmaktadırlar.

Bununla birlikte dijital anneler; öncelikle kişisel ilişkileri aracılığıyla ulaştıkları ailelerinden, sağlık uzmanlarından ve arkadaşlarından aldıkları bilgi ve tavsiyeleri, diğer mecralardan edindikleri içeriklere nazaran daha güvenilir bulmaktadır. Bu bilgi ve tavsiyenin içeriğine bağlı olarak ise bir ayırım yaptıkları, özellikle sağlık bilgisi hakkında doktorlardan aldıkları bilgiyi daha güvenilir bularak uyguladıkları görülmektedir. Bu

bağlamda değerlendirildiğinden, söz konusu araştırma sonuçlarının annelerin dijital ortamda medikal kurumlar ve sağlık uzmanları tarafından sunulan sağlık bilgisine daha çok güvendiklerini ortaya koyan benzer çalışma sonuçlarıyla (Fleming vd., 2014; Hearn vd., 2014; Lupton ve Maslen, 2019; Rodger vd., 2013) tutarlılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan, annelerin çocuk bakımına ilişkin pratikleri hakkında ailelerinden edindikleri bilgi ve tavsiyeleri, diğer mecralardan edindikleri içeriklere nazaran çok daha güvenilir bulduklarını da belirtmek olanaklıdır. Bu durum ise çocuk bakım pratikleri hakkında anne, kayınvalide gibi aile içerisindeki daha deneyimli kadınların bilgilerinden yararlanılması ve çocuk bakımının zaman zaman büyükanneler tarafından doğrudan üstlenilmesi şeklinde açıklanabilir. Ayrıca annelerin, dijital bilgi ve tavsiyenin güvenilirliğini değerlendirirken söz konusu içeriğin kendileri için ne kadar mantıklı olduğunu referans aldıkları; bunun ise, hakkında bilgi aranan içeriğin ehemmiyeti ve işlevselliğine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Söz konusu içeriği değerlendirirken, anneler; konuyla ilgili diğer kullanıcı yorumları, paylaşılan fotoğrafları, ulaşılan bilgileri farklı mecralardan teyit etme gibi çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Ek olarak, anneler; hem çevrimdışı hem de çevrimiçi ortamı, her iki ortamda da eriştikleri bilgileri teyit etmek için kullanmaktadırlar. Bu bakımdan dijital annelik tavsiyesini tamamlayıcı bir içerik olarak değerlendiren çalışmaların aksine (Bouche ve Migeot, 2008; Jacks vd., 2019; Kind vd., 2005; Skranes vd., 2014; van der Gugten vd., 2016), annelerin, her iki ortamdaki içeriği diğerinin tamamlayıcısı olarak değerlendirdiklerini söylemek olanaklıdır.

Son olarak, her kadın tarafından deneyimlenen anneliğin aslında kendi koşullarına sahip olduğu ve bu süreçte ulaşılan her bilgi ve tavsiyenin kadının annelik deneyimini kolaylaştırıcı bir niteliğe sahip olduğunu eklemek önemlidir. Bu çerçevede gerçekleştirilen bu araştırmanın, annelik sürecinde ulaştığı her bilgi ve tavsiyenin kendisi için önemli olduğunu belirten, ancak anneliğin her kadın ve çocuğuna özgü olduğunu ifade eden G.Y.'nin (32) şu sözleriyle bitirilmesi uygun görülmektedir: “Ulaştığım bilgi tabii ki çok önemli. Ama her bilgi işine yaramıyor insanın. Çünkü bu herkesin durumuna münhasır bir şey. Hepsi ışık oluyor ama karanlıktaki ay gibi; güneş gibi değil. Aydınlatıyor ama yüzde yüz değil.”

Kaynakça

- Abetz, Jenna ve Julia Moore (2018). "Welcome to the Mommy Wars, Ladies": Making Sense of the Ideology of Combative Mothering in Mommy Blogs." *Communication, Culture & Critique*, 11(2): 265-281.
- Ammari, Tawfiq, Sarita Schoenebeck ve Meredith Morris (2014). "Accessing Social Support and Overcoming Judgement on Social Media among Parents of Children with Special Needs." *Proceedings of AAAI International Conference on Weblogs and Social Media*. 22-31.
- Antheusnis, Marjolijn, Kiek Tates ve Theodoor Nieboer (2013). "Patients' and Health Professionals' Use of Social Media in Health Care: Motives, Barriers and Expectations." *Patient Education and Counseling*, 92(3): 426-431.
- Appleton, Jessica, Cathrine Fowler ve Nicola Brown (2014). "Friend or Foe? An Exploratory Study of Australia Parent's Use of Asynchronous Discussion Boards in Childhood Obesity." *Collegian*, 21(2): 151-158.
- Badinter, Elisabeth (1981). *Mother Love: Myth and Reality, Motherhood in Modern History*. New York: Macmillan.
- Barkhuus, Louise, Elizabeth Bales ve Lisa Cowan (2017). "Internet Ecologies of New Mothers: Trust, Variety and Strategies for Managing Diverse Information Sources." *Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences*. 2283-2292.
- Bartholomew, Mitchell, vd. (2012). "New Parents' Facebook Use at the Transition to Parenthood." *Family Relations*, 61(3): 455-469.
- Balaam, Madeline, vd. (2015). "FeedFinder: A Location-mapping Mobile Application for Breastfeeding Women." *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems*. 1709-1718.
- Bouche, Gauthier ve Virginie Migeot (2008). "Parental Use of the Internet to Seek Health Information and Primary Care Utilisation for Their Child: A Cross-sectional Study." *BMC Public Health*, 8(1): 300.

- Bernhardt, Jay ve Elizabeth Felter (2004). "Online Pediatric Information Seeking among Mothers of Young Children: Results from a Qualitative Study Using Focus Groups." *Journal of Medical Internet Research*, 6(1): e7.
- Chae, Jiyung (2015). "Am I a Better Mother than You?: Media and 21st-century Motherhood in the Context of the Social Comparison Theory." *Communication Research*, 42(4): 503-525.
- Fleischmann, Amos (2004). "Narratives Published on the Internet by Parents of Children with Autism: What Do They Reveal and Why is Important?" *Focus on Autism and Developmental Disabilities*, 19(1): 35-43.
- Fleming, Susan, Roxanne Vandermause ve Michelle Shaw (2014). "First-time Mothers Preparing for Birthing in an Electronic World: Internet and Mobile Technology." *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 32(3): 240-253.
- Gibson, Lorna ve Vicki Hanson (2013). "Digital Motherhood: How Does Technology Help New Mothers?" *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. New York: ACM Press. 313-322.
- Gül-Ünlü, Derya (2019). "Evaluation of Digital Media Usage of Women through Motherhood Models as a cultural Ideology." *Galatasaray İletişim Dergisi*, 31(2): 137-167.
- Gül-Ünlü, Derya (2020). "Dijital Ebeveynlik ve Mobil Uygulamalar: Dijital Ebeveynlerin Mobil Uygulama Kullanım Pratiklerinin İncelenmesi." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 50: 56-73.
- Harsha, Jamie Dale (2016) Discouraging Discourse: Mommy War Rhetoric in the Digital Age. *Graduate Thesis and Dissertations*.
<https://lib.dr.iastate.edu/etd/15012>
- Hearn, Lydia, Margaret Miller ve Leanne Lester (2014). "Reaching Perinatal Online: The Healty You, Healty Baby Website and App." *Journal of Obesity*, [Online]: shorturl.at/enER7
- Holt, Amanda (2011). "'The Terrorist in My Home': Teenagers' Violence towards Parents-constructions of Parent Experiences in Public Online Message Boards." *Child & Family Social Work*, 16(4): 454-463.

- Jacks, Rebecca, vd. (2019). "Parental Digital Health Information Seeking Behavior in Switzerland: A Cross-sectional Study." *BMC Public Health*, 19: 225-235.
- Johnson, Sophia (2014). "Maternal Devices, Social Media and The Self-management of Pregnancy, Mothering and Child Health." *Societies*, 4(2): 330-350.
- Johnson, Sophia (2015). "Intimate Mothering Publics: Comparing Face-to-face Support Groups and Internet Use for Women Seeking Information and Advice in the Transition to First-time Motherhood." *Culture, Health, & Sexuality*, 17(2): 237-251.
- Keelan, Jennifer, vd. (2007). "Youtube as a Source Information on Immunization: A Content Analysis." *JAMA*, 298(21): 2482-2484.
- Kind, Terry, vd. (2005). "Internet and Computer Access and Use for Health Information in an Undeserved Community." *Ambulatory Pediatrics*, 5(2): 117-121.
- Longhurst, Robyn (2016). "Mothering, Digital Media and Emotional Geographies in Hamilton, Aotearoa New Zealand." *Social & Cultural Geography*, 17(1): 120-139.
- Lowe, Pam, vd. (2009). "Making It All Normal: The Role of the Internet in Problematic Pregnancy." *Qualitative Health Research*, 19(10): 1476-1484.
- Lupton, Deborah (2014). "'It's a Terrible Thing When Your Children are Sick': Motherhood and Home Healthcare Work." *Health Sociology Review*, 22(3): 234-242.
- Lupton, Deborah (2016). "The Use and Value of Digital Media for Information about Pregnancy and Early Motherhood: A Focus Group Study." *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16(1): 171.
- Lupton, Deborah (2017). "It Just Gives Me a Peace of Mind: Australian Women's Use of Digital Media for Pregnancy and Early Motherhood: A Focus Group Study." *BMC Pregnancy Childbirth*, 16(1): 1-13.
- Lupton, Deborah ve Sarah Maslen (2019). "How Women Use Digital Technologies for Health: Qualitative Interview and Focus Group Study." *Journal of Medical Internet Research*, 21(1): 1-11.

- Lupton, Deborah, ve Sarah Pedersen (2016). "An Australian Survey of Women's Use of Pregnancy and Parenting Apps." *Women and Birth*, 29(4): 368-375.
- Lupton, Deborah, Sarah Pedersen ve Gareth Thomas (2016). "Parenting and Digital Media: From the Early Web to Contemporary Digital Society." *Sociology Compass*, 10(8): 730-743.
- Madge, Clare ve Henrietta O'Connor (2004). "My Mum's Thirty Years Out of Date." *Community, Work & Family*, 7(3): 351-369.
- Madge, Clare ve Henrietta O'Connor (2005). "Mothers in the Making? Exploring Liminality in Cyber/Space." *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(1): 83-97.
- Madge, Clare ve Henrietta O'Connor (2006). "Parenting Gone Wired: Empowerment of New Mothers on the Internet?" *Social & Cultural Geography*, 7(2): 199-220.
- McDaniel, Brandon, Sarah Coyne ve Erin Holmes (2012). "New Mothers and Media Use: Associations Between Blogging, Social Networking, and Maternal Well-being." *Matern Child Health*, 16(7): 1509-1517.
- Moravec, Michelle (2011). *Motherhood Online*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Morris, Meredith (2014). "Social Networking Site Use by Mothers of Young Children." *Proceedings of the 17th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing*, New York: ACM Press, 1272-1282.
- Morrison, Aimee (2010). "Autobiography in Real Time: A Genre Analysis of Personal Mommy Blogging." *Cyberpsychology*, 4(2): 1-14.
- Marshall, Harriette (1991). "The Social Construction of Motherhood: An Analysis of Childcare and Parenting Manuals." *Gender and Psychology, Motherhood: Meanings, Practices and Ideologies*. Ann Phoenix, Anne Woollett ve Eva Llyod (der.) içinde. Thousand Oaks: Sage Publications. 66-85.
- Nevski, Elyna ve Andra Siibak (2016). "The Role of Parents and Parental Mediation on 0-3 Years Olds' Digital Play with Smart Devices: Estonian Parents Attitudes and Practices". *Early years*, 36(3): 227-241.

- O'Higgins, Amy, vd. (2015). "The Use of Digital Media by Women Using the Maternity Services in a Developed Country." *Irish Medical Journal*, 108(10): 313-315.
- Pedersen, Sarah ve Deborah Lupton (2016). "What are You Feeling Right Now? Communities of Maternal Feeling on Mumsnet." *Emotion, Space, and Society*, 26: 57-63.
- Pedersen, Sarah ve Janet Smithson (2013). "Mothers with Attitude- How the Mumsnet Parenting Forum Offers Space for New Forms of Femininity to Emerge Online." *Women's Studies International Forum*, 38: 97-106.
- Phoenix, Ann ve Anne Woollett (1991). "Motherhood: Social Construction, Politics and Psychology." *Gender and Psychology, Motherhood: Meanings, Practices and Ideologies*. Ann Phoenix, Anne Woollett ve Eva Llyod (der.) içinde. Thousand Oaks: Sage Publications. 13-27.
- Philips, Nichola ve Anne Broderick (2014). "Has Mumsnet Changed Me? SNS Influence on Identity Adaptation and Consumption." *Journal of Marketing Management*, 30(9-10): 1039- 1057.
- Plantin, Lars ve Kristian Danebeck (2009). "Parenthood, Information and Support on the Internet: A Literature Review of Research on Parents and Professionals Online." *BMC Family Practice*, 10(1): 34.
- Rodger, Dianne, vd. (2013). "Pregnant Women's Use of Information and Communications Technologies to Access Pregnancy-related Health Information in South Australia." *Australia Journal of Primary Health*, 19(4): 308-312.
- Sarkadi, Anna ve Sven Bremberg (2005). "Socially Unbiased Parenting Support on the Internet – A Cross-sectional Study of Users of a Large Swedish Parenting Website." *Child: Care, Health and Development*, 31(1): 43-52.
- Schoenebeck, Sarita (2013). "The Secret Life of Online Moms: Anonymity and Disinhibition on Youbemom." *Paper presented at the 7th International AAAI Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM'13)*, Boston.
- Skranes, Lars, vd. (2014). "Internet Use among Mothers of Young Children in Norway – A Survey of Internet Habits and Perceived Parental Competence when Caring for a Sick Child." *Journal of Public Health*, 22(5): 423-431.

- Tardy, Rebecca (2000). "But I am a Good Mom" The Social Construction of Motherhood through Health-care Conversations." *Journal of Contemporary Ethnography*, 29(4): 433-473.
- Tiidenberg, Katrin (2015). "Odes to Heteronormativity: Presentations of Femininity in Russian-speaking Pregnant Women's Instagram Accounts." *International Journal of Communication*, 9(13): 1746-1758.
- Tiidenberg, Katrin ve Nancy Baym (2017). "Learn It, Buy It, Work It: Intensive Pregnancy on Instagram." *Social Media Sociology*, 3(1). Doi: 10.1177/2056305116685108.
- van der Gugten, Anne, vd. (2016). "E-health and Health Care Behavior of Parents of Young Children: A Qualitative Study." *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 34(2): 135-142.
- Wainstein, Brynn, vd. (2006). "Use of the Internet by Parents of Pediatric Patients." *Paediatr Child Health*, 42(9): 528-532.
- Zhu, Chengyan, Zeng, vd. (2019). "Pregnancy-related Information Seeking and Sharing in the Social Media Era among Expectant Mothers: Qualitative Study." *Journal of Medical Internet Research*, 21(12): 1-11.